

positive denotation). The author also analyses the names that were suggested by the renaming committee, but rejected because of their critical assessment by the inhabitants. The material under consideration demonstrates the present-day toponymic preferences of the native speakers, namely, a strong tendency to refuse the proposals of taking back the historical names, as well as of replacing the old name with a new one of an etimologically unclear nature. In this case there is sometimes the possibility to transform the old toponym or to form a new oikonym. Meanwhile neither the inhabitants nor those renaming the toponyms are concerned about the typical character of the new names and consequently about their lower differential semantic possibilities.

Key words: toponymy, oikonym, renaming, Odesa region.

Надійшла до редакції 15.09.2019 р.

УДК 81'373. 23(=163.2)(477.7)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2019.23.183119>

В. О. Колесник,

доктор філологічних наук,
професор кафедри загального та слов'янського мовознавства
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар 24 / 26,
м. Одеса, 65058, Україна,
vakolesnik2@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5400-8986

ВІДТОПОНІМНІ ПРІЗВИЩА БОЛГАР ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У статті досліджуються прізвища болгарських поселенців Півдня України, вмотивовані топонімами. Відтопонімні прізвища болгарських переселенців спроможні дати важливу інформацію про напрями та інтенсивність давніх міграційних процесів людності в Болгарії, про етногенез українських болгар. Таких прізвищ серед болгар досліджуваного регіону трохи більше 3 % загальної кількості. Серед них є субстантивні та ад'єктивні утворення з суфіксами *-ли*, *-лия*, *-лиев*, *-ський*, *-цький*, *-ов*, *-єць*, *-ян*, *-ар*, *-жи*. Вони засвідчують місцеві імена Східної Болгарії, утворені від ойконімів, які в Болгарії зосереджені на Південному Сході та на Півночі.

Ключові слова: ареальна антропоніміка, відтопонімні прізвища, ойконім, болгарські переселенці.

Ареальне вивчення антропонімів, територіальна антропоніміка є одним із важливих напрямів ономастики. В ареальному аспекті найкраще вивчені прізвища: стосовно їх географічного поширення вже опубліковано чимало робіт на українському, білоруському, російському та латвійському матеріалі. По інформацію щодо прізвищ часто вдаються не тільки мовознавці, але й історики, які прагнуть з'ясувати родовід окремої особи. Саме на матеріалі прізвищ можна визначити давність відповідного роду, простежити його історію від покоління до покоління. Дослідження ономастів переконливо

доводять, як складні питання історичної долі народів, їх міграції можуть бути виявлені на ономастичному матеріалі.

Мета даного дослідження – з’ясувати, чи можуть ономастичні свідчення (зокрема ареальної антропоніміки) визначити або уточнити місце переселення мешканців того чи іншого регіону. **Об’єктом** дослідження є прізвища болгарських поселенців Півдня України, які за семантикою твірних основ поділяються на кілька груп. **Предметом** даного дослідження є прізвища болгарських поселенців, мотивовані топонімами, – відтопонімні прізвища. Це суфіксальні або субстантивні відтопонімні утворення у формі іменників та прикметників, основи яких указують на територіальне походження засновників відповідних родів. Джерельною базою дослідження є регіональні словники, списки мешканців болгарських сіл Півдня України.

Щоб уникнути термінологічних непорозумінь, ономасти послідовно розрізняють такі поняття, як *прізвища болгар* та *болгарські прізвища*. Отже, до прізвищ болгар відносимо усі без винятку прізвища осіб болгарської національності, якщо їх носії вважають себе болгарами. Тобто, крім прізвищ власне болгарського походження, до цієї групи зараховуємо також і такі, що утворені від чужомовних лексем. До болгарських прізвищ відносимо прізвища, утворені засобами та способами болгарського словотвору від слів болгарської мови [16, с. XV]. Деякі з них походять від давніх болгарських адаптованих запозичень, при цьому кінцева етимологія основ апелювативів чи імен може бути румунською, турецькою, грецькою чи якоюсь іншою, але вони утворені за допомогою болгарських словотворчих засобів.

Сучасні прізвища, як і більшість власних назв, нині вже не виражають понять: прізвище „не характеризує денотата, воно лише називає родину і кожного з її членів та індивідуалізує їх серед інших родин. Прізвища нині є типовими асемантичними знаками” [16, с. V]. Однак кожне прізвище має етимологічне значення. Лінгвістичний розгляд прізвищ показує, що вони різняться одне від одного й принципами номінації. Більшість лексем, які нині

є прізвищами, на перших порах свого функціонування були особовими іменами або прізви́ськами. Прізвищ, утворених від власних імен, у досліджуваному регіоні найбільше. Із християнських імен в основах прізвищ представлені переважно новозавітні імена: *Васил, Георги, Димитър, Никола, Петър, Константин* (*Василев, Димитров, Георгиев, Николов, Петров, Константинов* та ін.) та розмовні, скорочені варіанти цих імен (*Димов, Митков, Митев, Гочев, Гошев, Ников, Колев, Петков, Пенев, Пенчев, Костов, Кочев* та ін.) Менше прізвищ, утворених від біблійних імен: *Адам, Иван, Лазар, Михаил, Семен* (*Адамов, Иванов, Лазаров, Михайлов, Михов, Мигов, Минов, Семов, Монеv* та ін.). Тобто сучасні прізвища болгар досить своєрідно віддзеркалюють у своїй основі християнський іменник і народний болгарський.

Болгарський ономастикон – унікальна скарбниця свідчень про сучасне й минуле болгарської мови. Його описові присвятили свої праці відомі болгарські та українські дослідники – Й. Заимов, С. Ілчев, Н. Ковачев, Ю. О. Карпенко та багато учнів його наукової школи. Чимало досліджень присвячено дослідженню ойконімів та антропонімів в болгарських поселеннях Півдня України [2; 3; 4; 14].

Переселенський рух із болгарських земель у Північне Причорномор'я тривав ще з другої половини XVIII ст. Але значна хвиля болгарських переселень відбулась у перші роки XIX ст. Правовий статус болгарських поселенців, як і інших іноземних колоністів, визначався положеннями царських маніфестів 1751, 1763, 1801, 1804 рр., якими влада запрошувала іноземців і гарантувала їм привілеї, зокрема свободу віросповідання за власними обрядами та звичаями, звільнення від податків і повинностей протягом пільгових років, військової та цивільної служби [3, с. 49]. Цей період тривав до реформи 1871 р., в результаті якої поселення втратили колоністський статус.

Перші біженці з Балкан прибули до Одеси морським шляхом. 29 вересня 1801 р. в Одеському порту пришвартувалося купецьке судно російського шкіпера, прапорщика Мускулі, який із Созополя перевіз 19 сімей болгар і греків, усього – 148 осіб, мешканців села Кючюк-Буялик разом зі священником [15, с. 4]. Вони були поселені поблизу Одеси на місці ногайського поселення Аджалик, де заснували колонію під назвою Малий Буялик у пам'ять про своє попереднє місце проживання. Наступного року до Одеського порту прибуло ще кілька суден – „Диспартія”, „Константин и Елена” та інші, на борту яких були біженці з Адріанопольського вілайету. Список болгар цього етапу переселення загальновідомий – він надрукований у книзі „Малобуяльские греки. 200 лет на Одессщине” [8, с. 61–66]. Основний потік мігрантів першого етапу переселення направлявся зі Східної Фракії у причорноморські степи, де були наявні великі площі вільних земель. Унаслідок міграцій виникли перші болгарські колонії у Херсонській губернії: Малий Буялик (Аджалик), Великий Буялик (Кошково), Кубанка, Паркани, Катаржино, Тернівка. Із архівних документів відомі факти виходу переселенців з таких населених пунктів: Кючюк Буялик, Буюк Буялик, Ахело, Голям Дервент, Візиця [8, с. 139–143].

Під час створення колоній перед адміністрацією, сільським приказом постало питання фіксації імен і прізвищ колоністів. Воно виявилось непростим, оскільки переважна кількість поселенців, яка дісталась Одеси морським шляхом, покинула домівки без будь-яких посвідчень. Тому доводилось фіксувати особисті відомості колоністів безпосередньо з їхніх слів. Значну частину незвичних імен прибулих болгар писар записував у довільній формі. Деякі з них, які потрапили не як біженці, а звичайні переселенці, мали турецькі паспорти [3, с. 322]. В таких випадках поставало питання правильного перекладу особистих даних переселенців під час проходження державного карантину. Болгарські дослідники відзначають, що в XVIII–XIX ст. у болгар ще не було прізвищ. Тобто процес юридичної стабілізації досліджуваних прізвищ відбувався на Півдні Україні. В іменній

системі перших поселенців відчувався вплив елінізації, що відбувалась у місцях їхнього попереднього проживання. Значною була кількість власне грецьких імен: *Калуда, Скарлат, Ристо, Стамат, Стамата, Штиря, Яни* та ін. До кола імен турецького й арабського походження входили жіночі імена: *Зуя, Мардлу, Расіфа, Русафа, Солтана* [3, с. 324]. Але „внаслідок тенденції до уніфікації антропонімів ці імена з часом втратили популярність у громаді, причому чоловічі імена перетворилися в прізвища, не змінивши своєї форми, наприклад: *Скарлат, Стамат, Яні*” [3, с. 324]. Безсуфіксні прізвища (*Димо, Станко, Скарлат, Яні* та ін.) характерні саме для болгарських переселенців першого етапу переселення.

Аналіз архівних документів показує, що частина однопоколінних прізвищ поступово ставала спадковою [9, с. 72]. Офіційна ідентифікація болгарських поселенців пройшла певну еволюцію. Поселенців чоловічої статі в архівних документах записували в двочленній формі – власне ім'я та ім'я батька: *Атанас Никола, Георгій Станчо, Градо Тодор, Добрян Дімітрій, Жилі Стоян, Марин Сіво, Тончо Стоє*, причому батьківське ім'я вживалось в офіційних документах у ролі прізвища [3, с. 327]. Частина кожного конкретного імені у становленні прізвищ неоднакова. Відповідно до закону відносної негативності, „прізвищами ставали, як відомо, не найпопулярніші імена, а навпаки, рідкісні, специфічні, які завдяки цьому якраз мали високий ступінь індивідуалізації (наприклад, *Скарлат, Вакула, Станко*) та імена зі специфічними квалітативними суфіксами (*Іванина, Петрусь, Симчера, Юрцєга*)” [16, с. XXI]. Але і наразі до найчастотніших прізвищ болгарських поселенців належать прізвища *Стоянов, Тодоров, Георгієв, Димитров, Иванов*, які утворені від власних імен [9, с. 78].

Прізвищами болгарських поселенців в Україні зазвичай ставали родові прізвища. Отже, адміністрація лише закріпила за кожною родиною те родове або індивідуальне іменування, яке на той час вживала місцева громада як прізвисько цієї родини. Прізвище стало „офіційним іменуванням родини, що

передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість” [16, с. VIII]. Але й до сьогодні в болгарських селах Півдня України майже кожна родина має і так зване вуличне прізвище, яке вказує на ім'я родоначальника роду. Збереглася достатня кількість списків болгарських переселенців перших етапів переселення, майже всі вони опубліковані [3; 4; 9; 13; 14]. Досліджені й описані особливості діалекту болгар першого етапу переселення, який належить до південно-східного, фракійського типу. Говірки с. Тернівка в Миколаївській області та Малий Буялик, Великий Буялик, Катаржино в Одеській області належать до так званої одеської підгрупи фракійських говірок. Відтопонімні прізвища теж вказують на територію Південного Сходу Болгарії та Греції. Серед відтопонімних прізвищ мешканців Малого Буялика та Тернівки знаходимо такі: *Бургазли* – від назви м. Бургас, зафіксоване у Малому Буялику [8, с. 74]; *Додончаки* – від назви м. Додона, Епір, Греція [8, с. 74], зафіксоване в Малому Буялику; *Мани* – назва півострова в Греції [8, с. 74], зафіксоване в Малому Буялику; *Струмов* – від назви с. Струмешница або річки Струма, зафіксоване у Тернівці [3, с. 331]. *Граматик* – переселенці з с. Граматиково, Малкотирнівської околії (м. Малко Търново). Так називали також грамотну людину, грамотія, але прізвище *Граматик* характерне саме для болгар першого етапу переселення і є відтопонімним. Воно зафіксоване у Великому, Малому Буялику, Тернівці, а також у Кирничках і Кам'янці [2, с. 234]. *Терновский* – з с. Тернівка, Миколаївської обл. [8, с. 74], зафіксоване у Малому Буялику.

Архівні документи свідчать про те, що серед перших переселенців Тернівки були мешканці пунктів внутрішньої Странджі – Момінової Церкви (нині Желясково) і Факії [3, с. 43]. На думку болгарських дослідників, до Тернівки переселились і мешканці містечка Малко Тирново та навколишніх сіл. Про це свідчать усні свідчення місцевих мешканців, що передавались із покоління в покоління, та тексти деяких пісень. Очевидними є й паралелі між топонімами та антропонімами в метрополії, передусім неофіційними. Це села:

Волчаново, Попово, Стамово, Ганчов Баир, Маврово, Нива, Качул та інші [3, с. 44]. Але в Тернівці зафіксовано лише одне відтопонімне вуличне прізвисько *Мирзьові (Мирзулуви)*, яке вказує на можливе місце виходу переселенців, воно походить від назви села Мирзово (зараз Кондолово), яке розташоване поблизу міста Малко Тирново [3, с. 44]. Переселенці з Південно-Східної Болгарії мешкають і в Криму. Серед відтопонімних прізвищ знаходимо такі: *Разложки / Разложко* – від назви поселення Разлог, Північна Болгарія [14, с. 227]; *Ургарчев і Ургачев* – від назви с. Ургари, наразі с. Българи, Південно-східна Болгарія; *Тузлуков* – від назви області Тузлук, що знаходиться у Північно-східній Болгарії [14, с. 228].

Значна частина досліджуваних прізвищ належить до розряду рідкісних прізвищ та прізвиськ. Так, в с. Катаржино серед прізвиськ, утворених від назви села, попереднього місця походження родини, утворені такі, як *Аджарові* – від назви с. Аджар (Снежен, Карловско) та *Рупіці (Рупці)* – від назви регіону (Рупи), відповідної етнографічної групи болгар (рупці) в Странджі [1, с. 415]. Такий процес утворення прізвиськ є поширеним в с. Катаржино і сьогодні. Так, прізвисько *Бакалтські* утворено від назви села Бакалове, *Кошкуві* – від назви села Кошково (стара назва села Великий Буялик, пізніше – Благоеве), *Парканські* – від назви с. Паркани (Молдова). Серед відтопонімних прізвищ чимало раритетних, які уживаються тільки в одному населеному пункті. Тільки в с. Кубей знаходимо прізвище-комполит *Чеглатонев*, утворене від назви с. Чеглай в Средецькій околії та прізвища Тонев [2, с. 283]. Тільки в с. Купоран зафіксовані прізвища *Марашилець і Баралія*. В метрополії прізвище *Марашилець* (утворене від назви с. Мараш, Шуменської околії) зафіксовано у Шуменській околії, а *Биралія, Баралія* (від назви с. Бара, Севлиевско) – у Севлієвській околії [4, с. 30; 7, с. 78]. Прізвище *Хайдарли* (від назви с. Хайдар) зафіксоване лише в с. Жовтневе [2, с. 282]. В с. Криничне, мешканці якого є носіями так званих сиртських говірок, зустрічається прізвище *Садаклієв* – від назви с. Садъклий, нині Верен,

Старозагорської околії, або від назви села Садък в Молдові [2, с. 271]. В Кирничках функціонує прізвище *Саранов*, утворене від назви с. Сарани, Габровської околії [7, с. 440]. В Нових Троянах – прізвище *Бразарски*, яке походить від назви села Брезово [2, с. 235]. У Кам'янці зафіксовано прізвище *Мачинський* – від назви с. Мачин в Північній Добруджі [2, с. 258]. В Голиці вживається прізвище *Нейковський* – від назви с. Нейково, яке знаходиться біля міста Котел (Сливенської околії) [2, с. 262]. У Василівці (стара назва села – *Вайсал*) зустрічається прізвище *Вайслар* ‘мешканець с. Вайсал’, утворене від назви села Вайсал в Одринській або Сливенській околії [2, с. 228]. Говірка с. Лоцинівка належить до ізмаїльської підгрупи фракійських говірок (фракійсько-мізійсько-підбалканських). На сьогодні місцем виходу населення цих сіл вважається територія так званого загорського клину (Ямбольська, Елхівська, Одринська околії). Відтопонімні прізвища в цих селах свідчать і про можливу наявність мізійського компоненту у говірці. Так, в Сілістренському окрузі та Відинському зафіксовані прізвища *Рахманжи* – від назви с. Рахман (Ашиклар), Сілістренської околії [2, с. 269] та *Ушанли* – від назви с. Ошане, Відинської околії [2, с. 281]. Прізвище *Кайрак* зафіксоване в Болгарії в Сілістренській і Созопольській околії [2, с. 244], а прізвище *Такатли* утворене від назви с. Токат (зустрічається нерідко і в Туреччині) [2, с. 276].

В м. Болград мешкають переселенці з різних регіонів Болгарії. Тут фіксуємо такі відтопонімні прізвища: *Афтарли* – з с. Алфатар, Сілістренської околії [2, с. 221], *Караселі* – від назви с. Кара Саралий, Сливенської околії, *Киризли* – від назви с. Кирезлик, нині Черешак, Хасковської околії [2, с. 249], *Малашли* (з асиміляцією *л:р*) – від назви с. Марашли, або від Мараш (область) Плевенської околії, можливо і з Шуменського села Мараш [2, с. 257], *Читакли* – від назви с. Читак: Тича, Сливенської околії [2, с. 285]. Деякі з прізвищ зафіксовані в кількох селах, мешканці яких належать до однієї діалектної групи. Так, чийшійська говірка, крім Городнього, представлена також мовленням мешканців с. Банівка, Калчеве, Кам'янка (Ташбунар), Владичени (Імпуцита), Нагірне (Карагач),

Тараклія (в Молдові), частково м. Болграда (туканська махала), Ізмаїла; крім того, це й говірки вторинного переселення з Бессарабії – Преслава, Інзовки, Банівки Запорізької області. Це села, у яких були заселені представники різних говірок. У результаті сумісного співіснування в них утворилась єдина говірка, але варіативні форми у ряді випадків могли зберігатися. Автори книги про історію с. Городне зазначають: „Можно говорить скорее о достаточно длительном процессе заселения села, причем не вызывает сомнений, что чийшийцы пришли в село не непосредственно из Болгарии, а из других районов Буджака, где они перед этим обитали достаточно длительное время, они сформировались как амальгама различных по происхождению групп болгар уже в Буджаке. С уверенностью можно лишь утверждать, что основная масса предков чийшийцев – переселенцы из Северо-Восточной Болгарии, и если среди них и были выходцы из других районов страны, то первым удалось их ассимилировать” [17, с. 27]. Як приклад наводиться прізвище *Алавацький*, що походить від назви села Алават (суч. Алуату на р. Большой Ялпуг, біля м.Тараклія). В чийшійських селах нами зафіксовані такі відтопонімні прізвища: *Акдерли* – від назви села Ак дере, зараз с. Бяла, Варненської околії або від назви річки в Шуменській околії. Зафіксоване у Владиченах [2, с. 219]. Прізвище *Ромалійський* походить від хороніма Румелія (провінція Турції на Балканах), зафіксоване у Банівці, Владиченах, Калчево, Кам’янці та Болграді [2, с. 270]. У Кам’янці та Нагорному вживається прізвище *Загорський*, утворене від хороніма Загора (в Болгарії) [2, с. 241], та *Каралаш* – від назви міста Калараш в Румунії (з метатезою) [2, с. 246]. Від назви околії в Румунії походить прізвище *Олтян*, яке зафіксоване у Банівці – „мешканець округи Олт в Олтенії” [2, с. 264]. У Владиченах та Калчево зустрічається прізвище *Сайтарли*, яке утворене від деформованої назви с. Сахотлари, нині с.Здравец, Хасковської околії [2, с.271].

Тільки в Городньому знаходимо прізвище *Чокла* „вірогідно від *Чокльо змени*. від імені Чока, яке зафіксоване ще у XV ст. і записане в Іменнику Й. Заїмова” [2, с. 285]. Але це прізвище може бути утворене і від назви

географічного об'єкта. Так, у болгарському словнику знаходимо прізвище *Чуклев* „від назви місцевості *Чуклата* або *Чукловец* (Панагюрище, Търново, Шумен)” і прізвище *Чукльов* „від назви роду *Чукльовци*, зафіксоване у м. Панагюрище, Ботевградської околії” [7, с. 547]. Наявність цих відтопонімних прізвищ підкреслює можливий мішаний характер говірки. Згідно останніх досліджень болгарських діалектологів мешканці сел Банівка, Городне, Калчево та Кам'янка є носіями так званих *жъ*-говірок (з часткою майбутнього часу *жъ*) середньогірського діалекту, який поширений на території між містами Карлово, Калофер, Павел Баня, Хисаря, Брезово, Чирпан. Це, наприклад, села Турия, Казанликської околії, Войнягово, Карловської околії, Снежен Калоферської та Чоба Брезовської околії [11, с. 61]. Відтопонімні прізвища фіксують поодинокі випадки можливої зони переселення. Для визначення географічної зони виходу переселенців більш інформативними є прізвища, що мають регіональне розповсюдження. Наприклад, найбільша кількість прізвищ чийшійців зафіксована в Казанликській околії. Це такі прізвища, як *Коджабашев*, *Кеменджиєв* (чийш. *Кеменчеджиєв*), *Маренков*, *Чепразов*, *Фуклев*, *Яримов*, *Папазов*, *Тарльов*, *Турлаков*, *Курдов* (чийш. *Курдогло*), *Косєв*, *Донєв*. У Карловській околії зафіксовані прізвища *Рабаджиєв*, *Сьомков*, *Демиров*, *Маджаров*, *Иреков*, *Маренков*. В Чирпанській околії – *Алачев*, *Греков*, *Келешев*, *Съчанов*, *Стойнов*. У Харманлійській околії – *Йовчев* [7; 10].

Більш інформативними в цьому відношенні, на наш погляд, є прізвища мешканців с. Кам'янка, Ізмаїльського р-ну (до 1941 р. с. *Ташбунар*), яке засноване близько 1812 р. болгарами-туканцями. Деякі прізвища ташбунарців прямо вказують на місце виходу переселенців. До таких, на наш погляд, належать прізвища *Войников* і *Турица*. Перше з них може бути утвореним як від слова *войник* ‘воїн, солдат’, так і, можливо, від назви с. Войнягово, Карловської околії. А друге – *Турица* – від назви місцевості Турица в Казанликській околії. Інформацію про цей ойконім знаходимо в книжці

„Турия”, де наводяться приклади й інших топонімів з кореневою морфемою „тур”, яка, на думку болгарських дослідників, є кельтською за походженням або латинською: „Турия, Казанлъшко, село Туряковци, Турийската река, местността Турица... Турия в Костурско, в Стара Сърбия, в Черкаська област...” [5, с. 4–5]. Зіставлення сучасної географії відтопонімних прізвищ болгарських переселенців із локалізацією відповідних географічних об’єктів на мапі Півдня України та Болгарії спроможні дати важливу інформацію про напрями та інтенсивність давніх міграційних процесів людності в Болгарії, про етногенез українських болгар. Антропоніми мають свої діалектні та регіональні особливості, співіснування цих особливостей формує специфіку антропонімного простору. Так, тільки для Задунайки характерні прізвища *Малєв, Градєсков, Вакаренков, Загорець*, для Криничного – *Агура, Атмаджов, Кірчиков, Великов*, для с. Кирнички – *Друмов, Дафнєв, Каражеков, Пастир, Дінгілов*, для Кам’янки – *Каралаш, Миндру, Туріца, Войніков, Глиба*, для Євгенівки – *Бардук, Тьєр, Парлікокош, Дундаров*. Для Городнього характерне таке сполучення специфічних частотних прізвищ: *Алавацький, Буруков, Мінковський, Чепразов, Пінті, Сьомков, Маренков, Газибар*.

Отже, болгарський антропонімікон на Півдні України зберігається в своїй основі впродовж двох століть. Значна частина ономастикону стала базою для створення офіційних прізвищ, збереглася етнічна тенденція до корпоративності, яка адаптувалась до нових умов функціонування. Зіставлення сучасної географії відтопонімних прізвищ болгарських переселенців із локалізацією відповідних географічних об’єктів на мапі Півдня України із болгарськими ойконімами Болгарії спроможні дати важливу інформацію про напрями та інтенсивність давніх міграційних процесів людності в Болгарії, про етногенез українських болгар. Відтопонімних прізвищ серед болгар досліджуваного регіону трохи більше 3 % від загальної кількості прізвищ, серед них є субстантивні та ад’єктивні утворення. Найбільш частотними є відтопонімні утворення, що мають суфікси *-ли, -лія*,

-лієв: *Акдерли, Афтарли, Бургазли, Баралія, Караселі*. Другими за частотністю є відтопонімні прізвища на *-ський, -цький*: *Алавацький, Бразарський, Бакалтський, Загорський*. Кілька відтопонімних прізвищ мають суфікс *-ов*: *Аджаров, Кошков, Мірзов, Мирзулов, Саранов, Струмов*, зустрічається один композит – *Чеглатонев*. Суфікси *-єць, -ян, -ар, -жи* на позначення осіб чоловічої статі мають прізвища *Марашилець, Рахманжи, Арделян, Олтян, Вайслар*. Досліджувані відтопонімні прізвища засвідчують місцеві імена Східної Болгарії, вони утворені від ойконімів, які в Болгарії зосереджені на Південному Сході (Малкотирнівська околія та Бургаська – для першого етапу переселення), на Півночі та Північному Сході (Віденська, Свіштовська околії), Карловська, Чирпанська, Старозагорська околії.

Список використаної літератури

1. Візіров О. В. Катаржино (Знам'янка): історія, сучасність, традиційна культура. Нариси. Одеса: Сімекс-прінт, 2018. 636 с.
2. Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Топонимия. Групонимия. Велико Търново: ИК „Знак’94”, 2008. 302 с.
3. Гамза В. І. Тернівка. Історико-етнографічний нарис. Миколаїв: „Ліон”, 2013. 530 с.
4. Грек И. Ф. Купоран-Ровное: история, культура, люд болгарского села в Буджаке. Измаил: Ирбис, 2018. 462 с.
5. Димитрова Л, Зарев К. Турия. София: Издателство на Отечествения фронт, 1973. 82 с.
6. Иванчев Св. Антропонимические зоны в Болгарии // *Материалы XI Международного ономастического конгресса* (София, 28.VI – 4.VII. 1972). София, 1974. С.411–425.
7. Илчев Ст. Речник на личните и фамилните имена на българите. София: БАН, 1969. 628 с.
8. Калмакан Н. А. Малобугаялькские греки. 200 лет на Одессщине. Т.3. Одесса: Атлант, 2013. 336 с.
9. Колесник В. А. Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь. Одесса: Гермес, 2001. 228 с.
10. Колесник В. О. До питання про генезу чийшійських говірок // *Слов’янський збірник*. Вип. 22. Одеса, ФОП „OLEDAT TEC”, 2018. С.7–17.
11. Кондов В. Езикът на българите на Пусто пладне: в Русия, СССР, Украйна и Молдова. История и съвременно състояние. (Класификация, библиография, карти, снимки, текстове). Тараклия, 2018.290 с.
12. Кубякин В. В. Сочинение на заданную тему или Откуда есть пошло местечко Тарутино в Буджаке. Арциз: ФОП Петров О.С., 2014. 646 с.
13. Грек И. Гюльмян-Дюльмян-Яровое (Очерк истории болгарского села в Бессарабии). Кишинев, „SSB”, 2006. 264 с.
14. Парзулова М. Кримските българи (етнос, език, етнотопонимия, ономастика, просопография). Одеса: Друк, 2007. 274 с.

15. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы. 1795–1823. Одесса, 1837. 296 с.
16. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.
17. Шабашов А.В. и др. Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бессарабии. Одесса: Астропринт, 2003. 792 с.

References

1. Vizirov O. V. Katarzhyno (Znam"yanka): istoriya, suchasnist', tradytsiyna kul'tura. Narysy. Odesa: Simeks-print, 2018. 636 p.
2. Voynykova A. Selyshcha s b'lharsko naselenye v Yuhozapadnyya Budzhak. Onomastyka. Toponymyya. Hruponymyya. Velyko Turnovo: YK „Znak'94”, 2008. 302 p.
3. Hamza V. I. Ternivka. Istoryko-etnohrafichnyy narys. Mykolayiv: „Ilion”, 2013. 530 p.
4. Hrek Y. F. Kuporan-Rovnoe: ystoryya, kul'tura, lyud bolharskoho sela v Budzhake. Yzmayl: Yrbys, 2018. 462 p.
5. Dymytrova L, Zarev K. Turyya. Yzdatelstvo na Otechestvennyya fron, Sofyya, 1973. 82 p.
6. Yvanchev Sv. Antroponymycheskiye zony v Bolharyy // Materyaly XI Mezhdunarodnoho onomastycheskoho konhressa (Sofyya, 28.VI – 4.VII. 1972). Sofyya, 1974. P. 411–425.
7. Ylchev St. Rechnyk na lychnyte y famylnyte ymena na b'lharyte. Sofyya: BAN, 1969. 628 p.
8. Kalmakan N. A. Malobuyalykskiye hreky. 200 let na Odessshchyne. T.3. Odessa: Atlant, 2013. 336 p.
9. Kolesnyk V. A. Evhenovka (Arsa). Onomastyka. Hovor. Slovar'. Odessa: Hermes, 2001. 228 p.
10. Kolesnyk V. O. Do pytannya pro genezu chyyshiys'kykh hovirok // Slov'yans'kyy zbirnyk. Vyp. 22. Odesa, FOP „OLEDAT TEC”, 2018. P. 7–17.
11. Kondov V. Ezykът na b'lharyte na Pusto pladne: v Rusyya, SSSR, Ukrayna y Moldova. Ystoryya y s'vremenno s'ztoyaneye. (Klasyfykatsyya, byblyohrafiya, karty, snymky, tekstove). Taraklyya, 2018.290 p.
12. Kubyakyn V. V. Sochynenye na zadannuyu temu yly Otkuda est' poshlo mestechko Tarutyno v Budzhake. Artsyz: FOP Petrov O.S., 2014. 646 p.
13. Hrek Y. Hyul'myan-Dyul'myan-Yarove (Ocherk ystoryy bolharskoho sela v Bessarabyy). Kyshynev, „SSB”, 2006. 264 p.
14. Parzulova M. Krymskyte b'lhary (ethnos, ezyk, etnonymyya, onomastyka, prosopohrafiy). Odesa: Druk, 2007. 274 p.
15. Skal'kovskiy A. Pervoe trydtsatyetye ystoryy horoda Odessy. 1795–1823. Odessa, 1837. 296 p.
16. Chuchka P. Prizvyshcha zakarpat-s'kykh ukrayintsiv: Istoryko-etymolohichnyy slovnyk. L'viv: Svit, 2005. 704 p.
17. Shabashov A.V. y dr. Chyyshyya: ocherky ystoryy y etnohrafyy bolharskoho sela Horodnee v Bessarabyi. Odessa: Astroprynt, 2003. 792 p.

V. O. Kolesnik,
Doctor of Philology,
Professor of General and Slavic Linguistics Department
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,
vakolesnik2@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5400-8986

THE TOPONYMIC SURNAMES OF THE BULGARIANS IN THE SOUTH OF UKRAINE

Summary

Locational anthroponymy, the study of anthroponyms with regard to geographical area, is one of the crucial branches of onomastics. In this aspect, these are surnames that are the most comprehensively studied. **The objective** of the study is to determine whether onomastic data (in particular, locational anthroponymy) can determine and specify the resettlement place of residents from a certain region. **The object** of the study is the surnames of Bulgarian settlers in the South of Ukraine. **The subject** of the study is the surnames of Bulgarian settlers derived from toponyms, the toponymic surnames. The Bulgarian researchers highlight that the Bulgarians had no surnames throughout XVIII-XIX centuries. In other words, legal stabilization of the studied surnames took place in the South of Ukraine.

The toponymic names of the Bulgarian settlers provide important information about the directions and intensity of bygone migration process of the population in Bulgaria and the ethnogenesis of the Ukrainian Bulgarians. Bulgarian toponymic surnames in the studied region make up just over 3 percent of the total number. They are presented by substantivized and adjectival forms. The substantivized surnames include only 5 examples (*Hramatyk, Karalash, Kairak, Chokla, Many*), the others are suffixal toponymic units in a form of a noun or an adjective with such suffixes as *-skyi, -tskyi, -ov, -zhy* and *-ly, -lyev*, their stems identifying the origin of the corresponding family progenitors. The most frequent surnames are toponymic forms with suffixes *-ly, -lyia, -lyev*: *Akderly, Aftarly, Burhazly, Baralyia, Karasely, Kyryzly, Malashly, Perely, Sadaklyev, Saitarly, Takatly, Ushanly, Khaidarly, Chytakly*. They are followed by surnames with suffixes *-skyi, -tskyi*: *Alavatskyi, Brazarskyi, Bakaltskyi, Zahorskyi, Machynskyi, Neikovskiy, Parkanskyi, Romalyiskiy, Rupskyi, Razlozhskiy, Sarabeiskiy*. Some toponymic surnames have the suffix *-ov*: *Adzharov, Koshkov, Myrzov, Myrzulov, Saranov, Strumov, Tuzlukov, Urhachev* and the compound word *Chehlatonev*. The suffixes *-yets, -yan, -ar, -zhy* designating males are used in such surnames: *Marashliets, Rakhmanzhy, Ardelian, Oltian, Vaislar*. They indicate local names in the East of Bulgaria, which are formed from oconyms situated in the Southeast and North Bulgaria (the area above the Danube).

Key words: locational anthroponymy, toponymic names, oconym, Bulgarian settlers.

Надійшла до редакції 25.07.2019 р.